

Ankara ilindeki ergenlerde riskli davranışların sıklığı, dağılımı

Prevalence, distribution and influencing factors of risky behaviour in Ankara

Fadime Özge Çavuş¹, Umut Yücel Çavuş², Süleyman Görpeliolu³

Özet

Amaç: Ergenlik, hızlı biyolojik değişime paralel olarak emosyonel labilitenin ve psikososyal olgunlaşmanın görüldüğü, sosyokültürel gelişim açısından çok önemli bir dönemdir. Bu dönemde sık görülen sigara, alkol, uyuşturucu, okuldan kaçma, şiddet ve statü suçu gibi riskli davranışlar, ergen sağlığı ve geleceği açısından oldukça önemlidir. Bu çalışmada, Ankara ilindeki okullarda okuyan 11-19 yaş arası ergenlerde riskli davranışların sıklığını, dağılımını ve etkileyen faktörleri araştırmak amaçlanmıştır.

Yöntem: Bu kesitsel çalışma 2014 yılı Mayıs-Haziran aylarında Ankara il merkezinde 11-19 yaş arası ergenlerde, 7 okul türünden toplam 2756 öğrenci üzerinde uygulanmıştır. Ergenlerin riskli davranış eğilimleri, Kaner tarafından geliştirilen Kuraldışı Davranış Ölçeği (KDÖ) kullanılarak değerlendirilmiştir.

Bulgular: Bu çalışmada, 2756 ergenin riskli davranışları KDÖ ile incelenmiş olup çalışmaya dahil edilen tüm öğrencilerin toplam Kuraldışı Davranış Ölçeği ortalama puanı 53.95, medyan değer 49 olarak belirlendi. Okul türü dışındaki tüm faktörlerin, Kuraldışı Davranış Ölçeği total puanları üzerinde istatistiki olarak anlamlı düzeyde etkili olduğu görüldü. En etkili ilk üç faktörün, öğrencinin sigara içme durumu, uyuşturucu kullanan arkadaşına sahip olma durumu, karne not ortalaması olduğu tespit edildi (sırasıyla $p<0.001$, $p<0.001$, $p<0.001$). Kuraldışı Davranış Ölçeği toplam puanlarının Sanat-Spor ve İmam-Hatip Liselerinde en düşük olduğu saptandı ($p<0.001$).

Sonuç: Çalışmamızda, özellikle sigara ve uyuşturucunun, hem diğer kural dışı davranışlara hem başarısızlığa zemin hazırlayan en önemli faktörler olduğu tespit edildi. Bu çalışmada olduğu gibi, toplumu her açıdan ilgilendiren ergenlerdeki riskli davranışların ve bu davranışları etkileyen faktörlerin tespit edilmesinin, alınacak tedbirlere ve geliştirilecek eğitim metodlarına katkı sağlayacağı kanaatindeyiz.

Anahtar sözcükler: Ergenlik, riskli davranışlar, kural dışı davranış ölçeği.

Summary

Objective: Adolescence is a very important period of human's life in terms of social and cultural development including emotional lability and psychosocial maturation in parallel with rapid biological changes. During this period the risky behaviors such as frequent smoking, alcohol, drugs, truancy, violence and status fault are extremely important for adolescent health and future. In this study we aimed to investigate the influencing factors, frequency and distribution of risky behaviors in adolescents aged 11 to 19 who were studying in schools in Ankara.

Methods: This cross-sectional study was applied on the adolescents who between the ages of 11-19, a total of 2756 students in the seven types of schools in May and June of 2014 in the center of Ankara. The trends of adolescent's risky behaviors were evaluated using Illegal Behavior Scale that was developed by Kaner.

Results: Total Illegal Behavior Scale of all students in the study was determined as average point 53.95 and as median point 49. All the factors other than the type of school, on the total Illegal Behavior Scale scores were found as statistically significant effect. The most effective first three factors were determined as the status of student's smoking, the status of drug-using friends, the average of rationing grade point (respectively; $p<0.001$, $p<0.001$, $p<0.001$). Male gender was more effective on the all risky behaviors other than copy and this difference between the sexes was statistically significant ($p<0.001$). The risky behavior which highest mean and median value was found as status crime-to behave of against rules of the school. Total Illegal Behavior Scale scores were determined as lowest scores in the students of the Arts-Fitness Schools and the Imam-Preacher Schools ($p<0.001$).

Conclusion: As the our study, the determination of risky behaviors of adolescents and the influencing factors of risky behaviours may contribute for new methods of training and measures.

Key words: Crimean-congo hemorrhagic fever, food poisoning, biting of the tick

1) Ankara Altındağ Toplum Sağlığı Merkezi, Aile Hekimliği Uzmanı, Uzm. Dr., Ankara

2) Dışkapı Yıldırım Beyazıt Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Acil Tıp Uzmanı, Doç. Dr., Ankara

3) Dışkapı Yıldırım Beyazıt Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Aile Hekimliği Uzmanı, Prof. Dr., Ankara

Giriş

Ergenlik, bireyin çocukluk döneminin bitmesiyle başlayan, fizyolojik olarak erişkinliğe ulaşmaya kadar geçen süreçte yaşanan bir gelişim dönemidir.^[1] Bu dönem, hızlı biyolojik değişime paralel olarak emosyonel labilitenin ve psikososyal olgunlaşmanın görüldüğü, sosyokültürel gelişim açısından da çok önemli bir dönemdir.^[2] Bu dönemde sık görülen riskli davranışlar, bir çeşit bağımsızlık ve özgüven kazanım çabalarının yansımalarıdır. Değişen hormonal dengenin etkisiyle, aile ve okul denetimine bir başkaldırı, bir özgürlük arayışı, kendi kimliğini kişiliğini bulma dönemidir. Genellikle bu dönemde ortaya çıkan; sigara, alkol, internet, televizyon ve madde kötüye kullanımı, okuldan kaçma, erken cinsel etkinlik, vandalizm gibi durumlar ergenlikte sık görülen riskli davranışlara verilebilecek örneklerden bazılarıdır.^[1,2,3]

Ergenlik dönemi yaş aralığı ile ilgili literatürde farklı tanımlamalar olmakla beraber genellikle 11-14 yaş başlangıç, 17-21 yaş bitiş olarak kabul edilmektedir. Dünya Sağlık Örgütü'ne göre ise 10-19 yaşır.^[1-3]

Türkiye'de nüfusun yaklaşık 1/5'ini ergenler ve gençler oluşturmaktadır.^[4] Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomi Komisyonu İstatistiksel Veritabanı, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi 2011 verilerine göre Türkiye, Meksika ve Brezilya'dan sonra en fazla genç nüfusa sahip üçüncü ülke konumundadır.^[5] Günde en uzun süre televizyon izleme süreleri ile dünyada ilk sıralarda yer alan ülkemizde; haberlerin 1/5'ini şiddet içerikli ve olumsuz davranış modellerini yansıtan haberler oluşturmaktadır.

Teknolojinin ergen davranışları üzerindeki etkileri, göz ardı edilemez bir hale gelmiştir.^[6,7] İnternet aracılığıyla ve televizyon ekranlarında sıkça sergilenen bu şiddet ve cinsel içerikli yayınların, henüz gelişme devresini aşmamış olan ergenler başta olmak üzere her yaş dönemindeki insanları olumsuz etkilediği, suç oranlarının artmasına katkısı olduğu bir gerçektir ve bilimsel çalışmalarla gösterilmiştir.^[8] Bununla beraber, aile içi sorunlar, iletişim ve eğitim eksiklikleri, artan boşanmalar, ebeveynlerdeki ve arkadaş çevre-sindeki riskli davranışlar gibi durumlar da, ergenlerin riskli davranışları benimsemesini kolaylaştıran diğer faktörlerdir.^[9,10]

Gençlik yıllarında edinilen ve erişkinlikte genellikle devam ettirilen tüm bu davranış modelleri ve

alışkanlıklar, bir toplumun güvenliğini, sağlığını, huzur ve başarısını doğrudan etkilemektedir.^[11-21] Bu nedenle ergenlerde riskli davranışlar, bunların sıklığı, ergen gelişimi, sağlığı ve psikolojisi üzerine yapılacak çalışmalar, bu çalışmalar ışığında alınacak tedbirler ve geliştirilecek çözüm önerileri oldukça önemlidir.

Bu çalışmanın amacı, Ankara ilindeki 11-19 yaş arası ergenlerde riskli davranışların sıklığını, dağılımını ve bunlara etki eden faktörleri araştırmaktır.

Gereç ve Yöntem

Bu kesitsel çalışma, Dışkapı Yıldırım Beyazıt Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nden Etik Kurul Onayı ve Ankara İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden yasal onay alınarak, 2014 yılı Mayıs-Haziran aylarında, Ankara il merkezindeki okullarda okuyan 11-19 yaş arası ergenlerde, 7 okul türünde, toplam 2756 öğrenci üzerinde yapılmıştır. Veriler, Kuraldışı Davranış Ölçeği (Tablo 1) ve anket formu kullanılarak toplanmıştır. Anket formu, araştırmacılar tarafından konuyla ilgili literatürden yararlanılarak hazırlanmış, çoktan seçmeli ve boşluk doldurmalı sorulardan oluşturulmuştur. Çalışma öncesinde 30 ergen öğrenci üzerinde yapılan bir ön çalışmada, bu soruların okunup anlaşılabilirliği değerlendirilmiş ve gerekli düzeltmeler yapılmıştır.

Ankara İl Milli Eğitim Müdürlüğünden Ankara metropol ilçelerinde ilk ve orta dereceli okulların 2012-2013 eğitim öğretim dönemine ilişkin sayısal verilerine ulaşıldı. Mevcut okullar içerisinde karma öğretim yapan ve kız-erkek öğrenci mevcudunun hemen hemen yarı yarıya olduğu okullar tespit edilmiştir. Ankara İli metropol ilçeleri içerisinde yer alan ilköğretim 5, 6, 7 ve 8. sınıflarında ve ortaöğretim 9, 10, 11 ve 12. sınıflarında okuyan öğrencilerin oluşturduğu evren içinden çok aşamalı örnekleme yöntemi kullanılmıştır.

Söz konusu okullar belirlendikten sonra Ankara metropol ilçeleri tabakalara ayrılarak her bir tabakaya düşen ilköğretim ve ortaöğretim okulları kümelendirilmiştir. Evren içindeki ağırlıkları bulunup örnekleme içindeki ağırlıkları oranında temsil edilmeleri sağlandıktan sonra, basit rastgele örnekleme yöntemiyle okullar seçilmiştir. Sınıflar randomizasyon sonucu belirlenmiştir. Daha sonra cinsiyete ve sınıflara göre tabakalama yapılarak %95 güvenirlilik ve %5 yanılma düzeyinde araştırmaya en az 2526 öğrencinin dahil edilmesi öngörülmüştür.

Tablo 1. Kural Dışı Davranış Ölçeği

1	Okul zamanında sokaklarda başıboş gezmek	5 kez ve daha fazla	3-4 kez	1-2 kez	Hiçbir zaman
2	Okul zamanında pastane, kahve, atari salonu ve benzeri yerlerde vakit geçirmek	5 kez ve daha fazla	3-4 kez	1-2 kez	Hiçbir zaman
3	Bazı derslere girmemek için okuldan kaçmak	5 kez ve daha fazla	3-4 kez	1-2 kez	Hiçbir zaman
4	Okulda sigara içmek	5 kez ve daha fazla	3-4 kez	1-2 kez	Hiçbir zaman
5	Okuldan kaçmak	5 kez ve daha fazla	3-4 kez	1-2 kez	Hiçbir zaman
6	Yasaların görmenize izin vermediği filmlere gitmek	5 kez ve daha fazla	3-4 kez	1-2 kez	Hiçbir zaman
7	Yasaların kullanmanıza izin vermediği otomobil, motosiklet gibi taşıt araçlarını kullanmak	5 kez ve daha fazla	3-4 kez	1-2 kez	Hiçbir zaman
8	Yasaların kullanmanıza izin vermediği alkollü içkileri içmek	5 kez ve daha fazla	3-4 kez	1-2 kez	Hiçbir zaman
9	Yasaların gitmenize izin vermediği meyhane, bar gibi yerlere gitmek	5 kez ve daha fazla	3-4 kez	1-2 kez	Hiçbir zaman
10	Yasaların kullanılmasını yasakladığı kokain, esrar gibi uyuşturucu maddeleri kullanmak ya da satmak	5 kez ve daha fazla	3-4 kez	1-2 kez	Hiçbir zaman
11	Bisiklet, motosiklet ya da otomobil gibi araçları hız limitlerini aşacak şekilde kullanmak	5 kez ve daha fazla	3-4 kez	1-2 kez	Hiçbir zaman
12	Ücret ödemedi sinema, lunapark gibi yerlere gitmek	5 kez ve daha fazla	3-4 kez	1-2 kez	Hiçbir zaman
13	Ücretini ödemedi otobüs, tren ve benzeri araçlarla seyahat etmek	5 kez ve daha fazla	3-4 kez	1-2 kez	Hiçbir zaman
14	Sözlü ya da yazılı sınavlarda fısıldamak	5 kez ve daha fazla	3-4 kez	1-2 kez	Hiçbir zaman
15	Sınavlarda kopya çekmek	5 kez ve daha fazla	3-4 kez	1-2 kez	Hiçbir zaman
16	Eğlence olsun diye binaların camlarını ya da sokak lambalarını kırmak	5 kez ve daha fazla	3-4 kez	1-2 kez	Hiçbir zaman
17	Bilerek okulun camlarını kırmak ya da okulun malına zarar vermek	5 kez ve daha fazla	3-4 kez	1-2 kez	Hiçbir zaman
18	Şişe kırarak, bidon devirerek ve bu gibi davranışlarla bilerek sokakları kirletmek	5 kez ve daha fazla	3-4 kez	1-2 kez	Hiçbir zaman
19	Sinema, park gibi halka açık yerlerdeki eşyalara zarar vermek	5 kez ve daha fazla	3-4 kez	1-2 kez	Hiçbir zaman

Tablo 1. devamı Kural Dışı Davranış Ölçeği

20	Ağaçlara sivri bir nesneyle yazılar yazmak	5 kez ve daha fazla	3-4 kez	1-2 kez	Hiçbir zaman
21	Başkasına ait bir şeye bilerek zarar vermek	5 kez ve daha fazla	3-4 kez	1-2 kez	Hiçbir zaman
22	Öfkelenildiği zaman eşyaları kırmak	5 kez ve daha fazla	3-4 kez	1-2 kez	Hiçbir zaman
23	Tartışma sırasında karşısındakine öfkelenerek dövmek	5 kez ve daha fazla	3-4 kez	1-2 kez	Hiçbir zaman
24	Başkalarının başlattığı kavgaya katılmak	5 kez ve daha fazla	3-4 kez	1-2 kez	Hiçbir zaman
25	Zaman zaman etrafı rahatsız eden ya da kavga çıkaran bir grubun üyesi olmak	5 kez ve daha fazla	3-4 kez	1-2 kez	Hiçbir zaman
26	İstediği bir şeyi birinden almak için kavga başlatmak ya da kavgayla tehdit etmek	5 kez ve daha fazla	3-4 kez	1-2 kez	Hiçbir zaman
27	Bir kavga olduğunda kullanılabilir bıçak, sustalı ya da muşta gibi araçlar taşımak	5 kez ve daha fazla	3-4 kez	1-2 kez	Hiçbir zaman
28	Korkutmak amacıyla başkalarına vurma, çelme takma, yolunu kesme gibi davranışlar göstermek	5 kez ve daha fazla	3-4 kez	1-2 kez	Hiçbir zaman
29	Kavgada çakı, kırık şişe ya da sustalı gibi silah kullanmak	5 kez ve daha fazla	3-4 kez	1-2 kez	Hiçbir zaman
30	Eğlence olsun diye dükkanlardan parasını ödemedi bir şeyler almak	5 kez ve daha fazla	3-4 kez	1-2 kez	Hiçbir zaman
31	Birinin sırasından ya da dolabından haber vermeden eşyasını almak	5 kez ve daha fazla	3-4 kez	1-2 kez	Hiçbir zaman
32	Ücretini ödemedi otobüs, tren ve benzeri araçlarla seyahat etmek	5 kez ve daha fazla	3-4 kez	1-2 kez	Hiçbir zaman
33	Başkasına ait bir arabanın bir parçasını almak ya da benzinini boşaltmak	5 kez ve daha fazla	3-4 kez	1-2 kez	Hiçbir zaman
34	Başkasına ait değerli bir şeyi sahibine sormadan alıp saklamak	5 kez ve daha fazla	3-4 kez	1-2 kez	Hiçbir zaman
35	Okula ait bir malı haber vermeden alıp saklamak	5 kez ve daha fazla	3-4 kez	1-2 kez	Hiçbir zaman
36	Çalıntı olduğu bilinen bir arabayla gezmek	5 kez ve daha fazla	3-4 kez	1-2 kez	Hiçbir zaman
37	Çalıntı olduğu bilinen bir malı satın almak ya da hediye olarak kabul etmek	5 kez ve daha fazla	3-4 kez	1-2 kez	Hiçbir zaman
38	Bir şeyler çalmak amacıyla başkalarına ait evlere ya da binalara girmek	5 kez ve daha fazla	3-4 kez	1-2 kez	Hiçbir zaman

Ergenlerin riskli davranış eğilimleri, Kaner tarafından geliştirilen Kuraldışı Davranışlar Ölçeği (KDÖ) kullanılarak değerlendirilmiştir. KDÖ, tespit edildiği takdirde çoğu suç kabul edilebilecek ve ergeni yasalarla karşı karşıya getirebilecek davranışlarını belirlemeyi amaçlayan bir ölçektir. KDÖ, 1998 yılında 15-18 yaşlarındaki 896 öğrenci ile yapılan çalışmada güvenilirlik ve geçerlilik açısından değerlendirilmiştir. Bu çalışmada, suç riski taşıyan gençleri belirlemede KDÖ'nün normal popülasyonda kullanılabilir düzeyde güvenilir ve geçerli bir ölçek olduğu saptanmıştır.

Bu ölçeğin, Spearman-Brown formülüyle hesaplanan testi yarılama güvenilirlik katsayısı 0.89, Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı ise 0.93 olarak belirtilmiştir. Dokuz alt ölçek ve 38 maddeden oluşan KDÖ, ergenlerin kendi bildirimine dayanan bir ölçektir. Alt ölçekler "Statü Suçu ve Okul Kurallarına Aykırı Davranmak" (7 madde), "Hırsızlık" (6 madde), "Öfkeyi Kontrol Edememek ve Kavga Etmek" (6 madde), "Hafif Hırsızlık" (4 madde), "Dikkat Çekici Tahripçilik" (3 madde), "Statü Suçu ve Başkalarını Kandırmak" (5 madde), "Uyuşturucu ve Şiddet Suçu" (3 madde), "Binalara Zarar Vermek" (2 madde), "Kopya Çekmek" (2 madde) şeklindedir.^[22] KDÖ, bu davranışların son 6 ay içinde yapılma sıklığıyla ilgili dört seçeneğe göre yanıtlanmaktadır. Seçenekler "hiçbir zaman" (1 puan), "bir ya da iki kez" (2 puan), "üç ya da dört kez" (3 puan), "beş ya da daha fazla" (4 puan) olacak şekilde belirlenmiştir. İşaretlenen puanların toplanmasıyla her öğrencinin toplam puanı elde edilmektedir. KDÖ toplam puanının yüksek bulunması suç işleme eğiliminin yüksek olduğunu göstermektedir.^[2,10,22]

İstatistik Analiz:

Verilerin analizi SPSS for Windows 11.5 paket programında yapıldı. Sürekli ve kesikli sayısal değişkenlerin dağılımının normale yakın olup olmadığı Kolmogorov Smirnov testiyle, varyansların homojenliği ise Levene testiyle araştırıldı. Tanımlayıcı istatistikler sürekli ve kesikli sayısal değişkenler için ortalama, standart sapma, medyan, minimum ve maksimum şeklinde, kategorik değişkenler ise olgu sayısı ve (%) biçiminde gösterildi. Gruplar arasında KDÖ alt ölçek ve toplam ölçek puanları yönünden farkın önemliliği bağımsız grup sayısı iki olduğunda Mann Whitney U testi ile ikiden fazla grup arasındaki farkın önemliliği ise Kruskal Wallis testiyle araştırıldı. Kruskal Wallis test istatistiği so-

nucunun önemli bulunduğu durumlarda farka neden olan grupları tespit etmek amacıyla Conover'in parametrik olmayan çoklu karşılaştırma testi kullanıldı. Sürekli ve kesikli sayısal değişkenlerin birbirleri arasında istatistiksel olarak anlamlı korelasyon olup olmadığı Spearman'ın korelasyon testiyle araştırıldı. Tek değişkenli istatistiksel analizler sonucunda KDÖ alt ölçek ve toplam ölçek puanları üzerinde etkili olan veya etkili olabileceği düşünülen olası tüm faktörlerden en fazla belirleyici olanları tespit etmek amacıyla adimsal doğrusal regresyon analizi kullanıldı. Diğer belirleyici risk faktörleriyle birlikte okul türünün KDÖ alt ölçek ve toplam ölçek puanları üzerindeki birlikte etkileri; çoklu değişkenli doğrusal regresyon analizi ile incelendi. Her bir değişkene ait regresyon katsayısı, %95 güven aralıkları ve t-istatistikleri hesaplandı. $p < 0,05$ için sonuçlar istatistiksel olarak anlamlı kabul edildi.

Bulgular

Çalışma grubunu oluşturan toplam 2756 ergenin; yaş, cinsiyet, okul türü, sınıfı, sene tekrarı, karne ortalaması ve kardeş sayısı ile ilgili demografik veriler **Tablo 2**'de gösterilmiştir. Katılımcı öğrencilerin çoğu (% 91,7, $n=2527$) sene tekrarı yaşamazken % 8,3'ü ($n=229$) sene tekrarı almıştır. Araştırmaya katılanların sosyoekonomik özellikleri (ailenin aylık gelir aralığı, anne-babanın öz, üvey, boşanmış, vefat etmiş olup olmadığı, eğitim durumları) **Tablo 3**'te özetlenmiştir. Kümülatif oranlara bakıldığında; annelerin eğitim düzeyi babalara göre daha düşük olmakla beraber, hem anne hem de babaların çoğunlukla lise mezunu olduğu görülmektedir (Sırasıyla % 33, $n=910$, % 33,7, $n=930$).

Katılımcıların alkole maruziyeti ile ilgili elde ettiğimiz verilere göre; çalışmaya dahil edilen ergenlerin % 77,5'i ($n=2136$) sigara içen arkadaşı olduğunu, % 52,5'i ($n=1447$) alkol kullanan arkadaşı olduğunu, % 14,1'i ($n=389$) de uyuşturucu kullanan arkadaşına sahip olduğunu ifade etmiştir. Ergenin maruz kaldığı; aile içi ağız kavgası, fiziksel şiddet, aile içinde kendini mutlu hissetme ile ilgili veriler incelendiğinde, aile yanında kendini hep mutlu hissetme oranı % 57,1'de ($n=1574$) kalmıştır.

Statü suçu ve okul kurallarına aykırı davranmak (SS-OKAD), hırsızlık (H), öfkeyi kontrol edememek ve kavga etmek (ÖKE-KE), hafif hırsızlık (HH), dikkat çekici tahripçilik (DÇT), statü suçu ve başkalarını kandırmak (SS-BK), uyuşturucu ve şiddet suçu (U-

Tablo 2. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Demografik Özellikleri

Değişkenler	n: 2756
Yaş (yıl)	16,0±1,2
Yaş Aralığı	11-19
Cinsiyet	
Erkek	1150 (%41,7)
Kız	1606 (%58,3)
Okul Türü	
İmam Hatip Lisesi	479 (%17,4)
Teknik Meslek Lisesi	477 (%17,3)
Sosyal Meslek Lisesi	465 (%16,9)
Sanat-Spor Lisesi	192 (%7,0)
Öğretmen Meslek Lisesi	288 (%10,4)
Sağlık Meslek Lisesi	387 (%14,0)
Düz Lise	468 (%17,0)
Okuduğu Sınıf	
5.Sınıf	17 (%0,6)
6.Sınıf	21 (%0,7)
7.Sınıf	11 (%0,4)
9.Sınıf	1071 (%38,9)
10.Sınıf	884 (%32,1)
11.Sınıf	490 (%17,8)
12.Sınıf	262 (%9,5)
Okulda Sene Tekrarı	229 (%8,3)
2013 Karne Not Ortalaması	68,2±13,9
Kardeş Sayısı	2 (1-9)

ŞS), binalara zarar vermek (BZV), kopya çekmek (KÇ) gibi riskli davranışların Kuraldışı Davranış Ölçeği (KDÖ)'ne göre yapılan istatistiksel analizinde; alt ölçek ve toplam ölçek puanlarına göre en yüksek ortalama ve medyan değere sahip riskli davranış SS-OKAD olarak tespit edilmiştir. Tüm katılımcıların toplam KDÖ puanında ise minimum 38, maksimum 141, ortalama 53.95, medyan değer 49, standart sapma 15,76 olarak belirlenmiştir (Tablo 4).

Ergenlerin yaşı, okuduğu sınıf ve 2013 yılı karne not ortalaması parametreleri ile KDÖ alt ölçek ve top-

Tablo 3. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Sosyo-Ekonomik Özellikleri

Değişkenler	Sayı	Yüzde
Anne		
Öz	2688	97,5
Üvey	15	0,5
Vefat Etti	14	0,5
Boşandı	39	1,4
Baba		
Öz	2593	94,1
Üvey	19	0,7
Vefat Etti	44	1,6
Boşandı	100	3,6
Anne Eğitim Düzeyi		
Üniversite	400	14,5
Lise	910	33,0
Ortaokul	514	18,7
İlkokul	882	32,0
Sadece Okur Yazar	24	0,9
Okur Yazar Değil	26	0,9
Baba Eğitim Düzeyi		
Üniversite	815	29,6
Lise	930	33,7
Ortaokul	529	19,2
İlkokul	473	17,2
Sadece Okur Yazar	7	0,3
Okur Yazar Değil	2	0,1
Toplam Gelir		
<1500 TL	990	35,9
1500-5000 TL	1590	57,7
>5000 TL	176	6,4
Toplam	2756	100,0

lam ölçek puanları arasındaki korelasyon değerleri ve önemlilik düzeylerinin analizinde; korelasyon değeri en yüksek riskli davranış her üç parametre için de SS-OKAD idi ve istatistiksel olarak anlamlılık tespit edildi ($p<0.001$). Toplam KDÖ puanlarında

Tablo 4. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin KDÖ Alt Ölçek ve Toplam Ölçek Puanlarına İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	Ortalama	Std. Sapma	Medyan	Minimum	Maksimum
SS-OKAD	11,48	4,57	10,00	7,00	28,00
H	6,46	1,93	6,00	6,00	24,00
ÖKE-KE	9,67	4,27	8,00	6,00	24,00
HH	4,73	1,61	4,00	4,00	16,00
DÇT	3,65	1,53	3,00	3,00	12,00
SS-BK	7,01	3,01	6,00	5,00	20,00
U-ŞS	3,43	1,33	3,00	3,00	12,00
BZV	2,26	0,87	2,00	2,00	8,00
KÇ	5,26	2,18	5,00	2,00	8,00
KDÖ Total	53,95	15,76	49,00	38,00	141,00

ise; tüm riskli davranışların yaş ve okuduğu sınıfla pozitif, karne not ortalaması ile negatif yönde korele olduğu ve üç parametrenin de istatistiksel anlamlılığı belirlendi ($p<0.001$).

Aile bireylerinin sigara içmesi ile KDÖ ilişkisine bakıldığında; H, HH ve BZV davranışlarının anne sigara içme durumuyla anlamlı bir ilişkisi olmadığı, onun dışında tüm riskli davranışların, katılımcının ve kardeşinin sigara içmesi ile en yüksek korelasyon değerlerine sahip olduğu, bununla birlikte tüm aile bireylerinin sigara içmesiyle de istatistiksel olarak anlamlı ilişkisi olduğu saptandı. Total KDÖ puanına bakıldığında ise; tüm parametrelerle istatistiksel olarak anlamlı, öğrencinin kendi sigara içmesiyle de en yüksek düzeyde pozitif korelasyona sahip olduğu tespit edildi.

Sırasıyla baba, anne ve kardeşlerin alkol kullanma durumuyla riskli davranışların ilişkisi incelendiğinde; ÖKE-KE'nin anne alkol kullanmasıyla anlamlı ilişkisi saptanamadı. Bunun dışında tüm riskli davranışların tüm parametrelerle pozitif korelasyona ve istatistiksel anlamlılığa sahip olduğu tespit edildi. Tüm riskli davranışlar için korelasyon katsayıları en yüksek parametre, kardeşlerin alkol kullanması iken, SS-OKAD tüm parametrelerde en yüksek pozitif korelasyon değerlerine sahip riskli davranış idi.

Cinsiyete göre riskli davranışların KDÖ puanına etkilerine bakıldığında; KÇ hariç tüm riskli davranışların ortaya çıkmasında erkek cinsiyetin daha etkin olduğu ve bu farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu

belirlendi ($p<0.001$).

Öğrencilerin okudukları okullara göre KDÖ alt ölçek ve toplam ölçek puanlarının istatistiksel ilişkisi analiz edildiğinde ise; HH ve BZV dışındaki tüm riskli davranışların okul türü ile istatistiksel olarak anlamlı etkileşim içerisinde olduğu ve total KDÖ puanlarının en düşük Sanat-Spor ve İmam-Hatip Liselerinde görüldüğü tespit edildi ($p<0.001$).

Okulda sene tekrarı olup olmamasına göre KDÖ alt ölçek ve toplam ölçek puanları incelendiğinde; tüm riskli davranışların sene tekrarı olmasıyla kuvvetli ilişkisi ve istatistiksel anlamlılığı gösterilmiştir (**Tablo 5**).

Ailelerin aylık gelir düzeyine göre KDÖ alt ölçek ve toplam ölçek puanları karşılaştırıldığında ise; hemen hemen tüm riskli davranışların gelir düzeyinin artmasıyla doğru orantılı olarak arttığı görülmekle beraber, SS-OKAD, HH, SS-BK, U-ŞS, BZV, KÇ riskli davranışları ve total KDÖ puanının yüksek gelir düzeyi ile pozitif yönde korele olduğu anlaşılmaktadır ($p<0.001$).

Sigara içen, alkol kullanan ve uyuşturucu kullanan arkadaşına sahip olan ve olmayan gruplara göre KDÖ alt ölçek ve toplam ölçek puanları ayrı ayrı incelendiğinde; tüm riskli davranışların, sigara, alkol ve uyuşturucu kullanan arkadaşına sahip olan ergenlerde istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha fazla görüldüğü ve total KDÖ puanlarının da yine anlamlı düzeyde yüksek olduğu tespit edilmiştir ($p<0.001$).

Tablo 5. Okulda Sene Tekrarı Olup Olmamasına Göre KDÖ Alt Ölçek ve Toplam Ölçek Puanları

Değişkenler	Ortalama	Std. Sapma	Medyan	Minimum	Maksimum	p-değeri
SS-OKAD						<0,001
Yok	11,2	4,42	10,0	7,0	28,0	
Var	14,1	5,32	13,0	7,0	28,0	
H						<0,001
Yok	6,4	1,84	6,0	6,0	24,0	
Var	6,8	2,71	6,0	6,0	24,0	
ÖKE-KE						<0,001
Yok	9,5	4,17	8,0	6,0	24,0	
Var	11,9	4,64	11,0	6,0	24,0	
HH						<0,001
Yok	4,7	1,56	4,0	4,0	16,0	
Var	5,3	1,92	4,0	4,0	13,0	
DÇT						<0,001
Yok	3,6	1,52	3,0	3,0	12,0	
Var	4,0	1,62	3,0	3,0	11,0	
SS-BK						<0,001
Yok	6,9	2,89	6,0	5,0	20,0	
Var	8,5	3,83	7,0	5,0	20,0	
U-ŞŞ						<0,001
Yok	3,4	1,24	3,0	3,0	12,0	
Var	4,0	2,01	3,0	3,0	12,0	
BZV						<0,001
Yok	2,2	0,84	2,0	2,0	8,0	
Var	2,4	1,12	2,0	2,0	8,0	
KÇ						<0,001
Yok	5,2	2,18	5,0	2,0	8,0	
Var	5,9	2,10	6,0	2,0	8,0	
KDÖ Total						<0,001
Yok	53,1	15,31	48,0	38,0	140,0	
Var	63,1	17,62	61,0	38,0	141,0	

Ayrı ayrı riskli davranış alt ölçek puanları üzerinde etkili faktörlere bakıldığında; tek değişkenli istatistiksel analizler sonucunda, SS-OKAD alt ölçek puanı üzerinde etkili olan veya etkili olabileceği düşünülen olası tüm faktörlerden en fazla belirleyici olanların, adimsal doğrusal regresyon analiziyle tespit edilmesi ve diğer belirleyici risk faktörleriyle birlikte öğrencilerin okuduğu okul türünün, SS-OKAD alt ölçek puanı üzerindeki birlikte etkilerinin, çoklu değişkenli doğrusal regresyon analiziyle incelenmesi sonucu; Sanat-Spor Okulu'nda okuma dışında tüm faktörlerin istatistiksel olarak anlamlı düzeyde SS-OKAD davranışını etkilediği ve her iki analizin t-değerleri baz alındığında en fazla etkileyen faktörün “Katılımcının sigara içme durumu” olduğu saptanmıştır ($p<0.001$).

Yine tek değişkenli ve çoklu değişkenli doğrusal regresyon analizlerine göre; hırsızlık riskli davranışı üzerinde anlamlı etkisi olmayan faktörler, okul türü ve annenin alkol kullanma durumu olarak belirlendi. Diğer tüm faktörlerin hırsızlık davranışını etkilediği saptandı. En fazla etkileyen faktörlerin ise; yine t-değeri en yüksek olan “Katılımcının sigara içme durumu” olduğu ve bunu “Uyuşturucu kullanan arkadaş”a sahip olma durumunun takip ettiği tespit edilmiştir (sırasıyla $p<0.001$, $p<0.001$).

Diğer tüm riskli davranışları (ÖKE-KE, HH, DÇT, SS-BK, U-ŞS, BZV, KÇ) etkileyen veya etkileyebileceği düşünülen tüm faktörlerin tek değişkenli ve çoklu değişkenli doğrusal regresyon analizleri ile incelenmesi sonucu; genellikle okul türü dışında tüm faktörlerin etkisi istatistiksel açıdan anlamlı olarak tespit edilmiştir. Riskli davranışların ayrı ayrı her biri üzerinde en fazla etkili faktör ise; “Katılımcının sigara içme durumu” olduğu, bunu da “Uyuşturucu kullanan arkadaş”a sahip olma durumunun izlediği belirlenmiştir.

KDÖ total puanları üzerinde etkili faktörler analiz edildiğinde ise; yine okul türü dışındaki tüm faktörlerin istatistiksel olarak anlamlı düzeyde etkili olduğu görülmektedir. En etkili ilk üç faktörün ise etki sırasına göre “Öğrencinin sigara içme durumu” (pozitif yönde korele), “Uyuşturucu kullanan arkadaş’a sahip olma durumu” (pozitif yönde korele) ve “Karne not ortalaması” (negatif yönde korele) olduğu tespit edilmiştir (sırasıyla $p<0.001$, $p<0.001$, $p<0.001$) (Tablo 6) (Tablo 7).

Öğrencinin alkol ve uyuşturucu kullanımının riskli davranışlar üzerindeki etkinliği KDÖ kullanılarak ayrıca incelendi. Buna göre; tüm faktörler öğrencinin alkol kullanımını anlamlı düzeyde etkilemekle beraber en fazla etkileyen faktör, hem alkol hem uyuşturucu kullanımında “Öğrencinin sigara içme durumu” olarak tespit edildi. Sırasıyla ($r=0.344$, $p<0.001$), ($r=0.248$, $p<0.001$).

Puanlama: 5 kez ve daha fazla = 4 puan, 3-4 kez = 3 puan, 1-2 kez = 2 puan, Hiçbir zaman = 1 puan. Yüksek puan, istenmeyen davranışların çok olduğunu göstermektedir. Bu dokuz alt ölçekten her bir ölçeğin sonlarında verilen rakamlar, 38 madde içerisinde hangilerini kapsadığını ifade etmektedir. Örneğin; 1,2,3,4,5,8 ve 9. maddeler “Statü suçu ve okul kurallarına aykırı davranmak” tanımı içerisinde yer almaktadır.

1. Statü Suçu ve Okul Kurallarına Aykırı Davranmak (SS/OKAD-7 madde). Bu alt ölçekte çocuk / genç olma statüsüne uygun olmayan davranışlarla birlikte okul kurallarına aykırı davranışları içeren maddeler yer almaktadır: 1, 2, 3, 4, 5, 8, 9. maddeler.

2. Hırsızlık (H-6 madde). Başkalarının eşyalarını çalma ve çalıntı olduğu bilinen bir malı kullanma ile ilgili ciddi çalma eylemleri, bu alt ölçeği oluşturmaktadır: 33, 34, 35, 36, 37, 38. maddeler.

3. Öfkeyi Kontrol Edememek ve Kavga Etmek (ÖKE/KE-6 madde). Bu alt ölçekte, öfkeyi kontrol edemeyip başkalarına saldırgan davranışlarda bulunma ve kavgalara karışma ile ilgili maddeler bulunmaktadır: 22, 23, 24, 25, 26, 28. maddeler.

4. Hafif Hırsızlık (HH-4 madde). Bu alt ölçek, haber vermeden başkalarının eşyalarını almaya yönelik daha az ciddi çalma ile ilgili maddelerden oluşmaktadır: 21, 30, 31, 32. maddeler.

5. Dikkat Çekici Tahripçilik (DÇT-3 madde). Bu alt ölçekte, halka açık yerlerdeki nesnelere zarar verme şeklindeki tahripçiliği içeren maddeler yer almaktadır: 18, 19, 20. maddeler.

6. Statü Suçu ve Başkalarını Kandırmak (SS/BK-5 madde). Çocuk/genç olma statüsüne uymayan ve başkalarını aldatmaya yönelik davranışlarda bulunmak ile ilgili maddeler bu alt ölçekte yer almaktadır: 6, 7, 11, 12, 13. maddeler.

7. Uyuşturucu ve Şiddet Suçu (U/ŞS-3 madde). Bu alt ölçekte, madde kullanımıyla ve satışıyla ilgili maddenin yanı sıra kavgalarda kesici silahlar kullanmayla ilgili maddeler bulunmaktadır: 10, 27, 29. maddeler.

8. Binalara Zarar Vermek (BZV-2 madde). Bu alt ölçekte binalara zarar verme şeklinde tahripçi davranışlarla ilgili maddeler yer almaktadır: 16, 17. maddeler.

9. Kopya Çekmek (KÇ-2 madde). Bu alt ölçekte sınavlarda kopya çekmek ile ilgili iki madde bulunmaktadır: 14, 15. maddeler.

Tartışma

Bu çalışmada, 2756 ergenin riskli davranışları KDÖ ile incelenmiş olup total KDÖ ortalama puanı 53.95 ± 15.76 olarak hesaplanmıştır. Aras ve arkadaş-

larının İzmir ilinde 861 lise son sınıf öğrencisi ile yaptıkları çalışmalarında KDÖ ortalama puanı $55,6 \pm 15,1$, 1206 ergen üzerinde yapılan bir diğer çalışmada KDÖ ortalama puanı $49,0 \pm 11,5$ olarak tespit edilmiştir.^[2,10] 15-21 yaş aralığında ve mesleki eğitim gören 348 çırak (çalışan öğrenciler) üzerinde yapılan başka bir araştırmadaki KDÖ ortalaması ise $46,7 \pm 9,6$ olarak bildirilmiştir.^[23] Bu sonuçlar bizim çalışmamızla uyumludur.

Dünya Sağlık Örgütü'nün tanımına göre sağlık; bireyde sadece bir hastalığın olmaması değil, fiziksel, ruhsal ve sosyal yönden de tam bir iyilik halidir.^[24] Bu iyilik hali ise genellikle kişilik bozukluklarının da belirti ve bulguları olabilen riskli davranışlarla ters orantılıdır denilebilir. Riskli davranışların en fazla görüldüğü ve terk edilmesi güç alışkanlıklar ve yaşam biçimi halini aldığı yıllar bireyin ergenlik yıllarıdır. Er-

Tablo 6. Tek Değişkenli İstatistiksel Analizler Sonucunda Kuraldışı Davranış Toplam Puanı Üzerinde Etkili Olan veya Etkili Olabileceği Düşünülen Olası Tüm Faktörlerden En Fazla Belirleyici Olanların Adımsal Doğrusal Regresyon Analiziyle Tespit Edilmesi

Değişkenler	Regresyon Katsayısı	%95 Güven Aralığı		t-değeri	p-değeri
		Alt sınır	Üst Sınır		
Çocuğun Sigara İçme Durumu	5,120	4,662	5,578	21,937	<0,001
Uyuşturucu Kullanan Arkadaş	7,710	6,224	9,196	10,173	<0,001
2013 Ocak Karne Not Ortalaması	-0,183	-0,223	-0,143	-9,009	<0,001
Alkol Kullanan Arkadaş	1,616	0,468	2,765	2,760	0,006
Cinsiyet	-3,062	-4,069	-2,054	-5,959	<0,001
Aile Fertleri Arasında Ağız Kavgası	1,405	0,916	1,895	5,626	<0,001
Toplam Gelir	1,736	0,881	2,592	3,981	<0,001
Sigara İçen Arkadaş	2,485	1,184	3,785	3,747	<0,001
Anne Eğitim Düzeyi	-0,758	-1,186	-0,329	-3,470	<0,001
Kardeşlerin Alkol Kullanma Durumu	1,378	0,559	2,197	3,299	<0,001
Anne Sigara İçme Durumu	-0,472	-0,823	-0,122	-2,644	0,008
Evde Fast-Food Tüketimi	0,629	0,135	1,124	2,495	0,013
Kendini Mutlu Hissetme Durumu	-0,468	-0,892	-0,044	-2,163	0,031
Okulda Sene Tekrarı	-1,861	-3,650	-0,071	-2,039	0,042

Tablo 7. Diğer Belirleyici Risk Faktörleriyle Birlikte Öğrencilerin Okuduğu Okul Türünün Kuraldışı Davranış Toplam Puanı Üzerindeki Birlikte Etkilerinin Çoklu Değişkenli Doğrusal Regresyon Analiziyle İncelenmesi

Değişkenler	Regresyon Katsayısı	%95 Güven Aralığı		t-değeri	p-değeri
		Alt sınır	Üst Sınır		
Çocuğun Sigara İçme Durumu	5,641	5,172	6,110	23,574	<0,001
2013 Ocak Karne Not Ortalaması	-0,197	-0,239	-0,155	-9,239	<0,001
İmam Hatip Lisesi	-1,357	-3,050	0,335	-1,573	0,116
Teknik Meslek Lisesi	-6,107	-7,736	-4,478	-7,352	<0,001
Sosyal Meslek Lisesi	-4,845	-6,488	-3,203	-5,784	<0,001
Sanat-Spor Lisesi	0,764	-1,368	2,896	0,703	0,482
Öğretmen Meslek Lisesi	-1,114	-2,968	0,739	-1,179	0,239
Sağlık Meslek Lisesi	-0,638	-2,296	1,020	-0,755	0,450
Cinsiyet	-3,349	-4,364	-2,333	-6,468	<0,001
Okulda Sene Tekrarı	-1,382	-3,149	0,386	-1,533	0,125
Toplam Gelir	1,244	0,396	2,092	2,876	0,004
Anne Eğitim Düzeyi	-0,576	-1,009	-0,144	-2,612	0,009
Anne Sigara İçme Durumu	-0,381	-0,729	-0,033	-2,146	0,032
Kardeşlerin Alkol Kullanma Durumu	1,345	0,534	2,155	3,255	<0,001
Aile Fertleri Arasında Ağız Kavgası	1,262	0,778	1,745	5,114	<0,001
Kendini Mutlu Hissetme Durumu	-0,474	-0,890	-0,057	-2,230	0,026
Evde Fast-Food Tüketimi	0,616	0,129	1,103	2,483	0,013
Sigara İçen Arkadaş	2,763	1,471	4,056	4,194	<0,001
Alkol Kullanan Arkadaş	1,254	0,094	2,414	2,120	0,034
Uyuşturucu Kullanan Arkadaş	7,295	5,828	8,761	9,755	<0,001

genler arasında sosyal ve davranışsal sorunların, sağlıksızlığın en önemli nedenlerinden olduğunun anlaşılması üzerine sağlık hizmetleri tedaviden daha çok hastalıkların önlenmesi ve sağlığın desteklenmesi üzerine yoğunlaşmıştır.^[25]

Birçok çalışmada erkek cinsiyette riskli davranışa sahip olma oranlarının ve KDÖ puanlarının kızlara göre daha yüksek olduğu görülmektedir.^[10,26-28] Bizim çalışmamızda da benzer şekilde erkek cinsiyetin total KDÖ puanı $58,8 \pm 18,8$, kızların total KDÖ puanı ise $50,4 \pm 11,4$ bulunmuştur ve bu fark istatistiksel olarak anlamlıdır. Riskli davranışlar içerisinde sadece “Kopya Çekmek” davranışında cinsiyetler arasında anlamlı fark tespit edilmemiş olup diğer tüm riskli davranışlar anlamlı oranda erkeklerde daha fazla görülmüştür.

Sigara, alkol ve uyuşturucu kullanımı her yaş grubundan bireylerin, özellikle de genç erişkinlerin ve ergenlerin sağlığını bozan başlıca riskli davranışlardandır. Bilinç ve algı durumunu doğrudan etkileyen alkol ve diğer madde kötüye kullanımları; kazalara, adli olaylara, yaralanmalara ve intoksikasyonlara neden olarak, genç popülasyonda ölüm ve sakatlıkları önemli oranda arttırmaktadır.^[29] Çalışmamızda, tüm riskli davranışlar ve total KDÖ puanı üzerinde etkili faktör ergenin sigara içmesi olarak tespit edilmiştir. Bunu uyuşturucu kullanan arkadaşına sahip olma takip etmiştir. Çocuğun alkol kullanması üzerinde tüm faktörler etkili olmakla beraber en etkili faktörlerin, çocuğun sigara içmesi ve kardeşlerinin alkol kullanması olduğu belirlenmiştir.

Ergenlerin yaklaşık 13 yaşlarında sigara içme demelerine başladığı ve yetişkin tiryakilerin yaklaşık % 90'ının sigaraya 18 yaşından önce başladığı bildirilmiştir.^[2,30,31] Ölümlerin en sık sebeplerinden olan kanser ve kalp-damar hastalıkları ile ilişkili olduğu bilinen sigara alışkanlığı, 15241 lise öğrencisi üzerinde ABD’de yapılan bir çalışmada incelenmiş ve sigara içme oranı % 21,9 olarak tespit edilmiştir. Fast-food alışkanlığı (%78), hareketsizlik (%33,4) gibi sağlık açısından riskli davranışların çoğunun da ergenlikte başladığı saptanmıştır.^[2,11] Bu çalışmalarla benzer sonuçlar elde ettiğimiz çalışmamızda, % 28,1 öğrencinin sigara içtiği, % 85,5 öğrencinin evinde fast-food tüketimi olduğu tespit edilmiştir.

Ailesel risk faktörleri, çevresel risk faktörleri içerisinde büyük öneme sahiptir. Ebeveynlerin madde

kötüye kullanımı, düşük sosyoekonomik düzey, aile içi şiddet, çocuk suistimali ve istismarı, ergenin davranışlarının aile tarafından izlenmemesi ve gerekli tedbirlerin alınmaması, aile içi iletişim bozuklukları, boşanmış veya ayrı anne-baba, maddeye kolay ulaşabilme imkanları ailesel risk faktörleri olarak ifade edilmektedir.^[26,32-34] Bununla birlikte ergeni koruyucu etkenler arasında da ailenin önemi büyüktür. Aile ekonomik düzeyi, bağların güçlü olması, okul başarısı için aile tarafından desteklenme, ergenin gelişimsel düzeyine göre izlenmesi, örnek olunması ve kılavuzluk yapılması, aile içi iletişimin iyi olması gibi faktörlerin, ergeni özellikle çevresinin olumsuz baskılarına, kötü alışkanlık ve riskli davranışların sirayet etmesine karşı koruduğu belirtilmiştir.^[34-36]

Çalışmamızda, aile içi iletişim sorunları, aile içi sigara-alkol-uyuşturucu madde alışkanlıkları ve özellikle de madde kullanan arkadaşına sahip olma gibi birçok faktörün, ergenin hemen hemen tüm riskli davranış modelleri üzerinde etkili olduğu ve toplam KDÖ puanını da anlamlı düzeyde etkilediği saptanmıştır ve bu sonuç literatür bilgilerini desteklemektedir. Ancak Farrel ve Nagy'nin çalışmalarında^[35,37] ifade edilenin aksine, çalışmamızda ülkemiz ailelerinin ekonomik durumu iyileştikçe çocuklarda riskli davranışların daha da arttığı ve bu artışın istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür.

Çalışmamızda anne-baba eğitim düzeyinin KDÖ total puanı üzerinde negatif korelasyonla etkili olduğu görülmüş olmasına rağmen, tek tek bakıldığında çoğu riskli davranış üzerinde anlamlı etkisinin olmadığı saptanmıştır. Bu bulgumuzu destekleyen ülkemizde yapılmış başka çalışmalar da mevcuttur. Tot ve arkadaşları, Mersin ilinde yaptıkları çalışmalarında, gelir düzeyi yüksek aile çocuklarında sigara ve alkol kullanımının daha fazla görüldüğünü ortaya koymuşlardır.^[38] Şaşmaz ve arkadaşlarının çalışmasında, ebeveyn eğitim düzeyi yüksek olan ergenlerde alkol kullanma riskinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.^[39] Dokuz ayrı ilde ilk ve ortaöğretim öğrencilerinde sigara, alkol ve uyuşturucu kullanımının yaygınlığını inceleyen Ögel ve arkadaşlarının çalışmasında ise, sosyoekonomik düzeyi yüksek olan aile çocuklarında alkol ve uyuşturucu kullanımının daha yaygın olduğu saptanmıştır.^[40]

Aras ve arkadaşlarının çalışmasında da benzer şekilde, para kazanmak zorunda olmayan, herhangi

bir işte çalışmayan, eğitim düzeyi ve aylık geliri yüksek aile çocuklarında riskli davranışların daha fazla görüldüğü vurgulanmıştır.^[2] Sosyoekonomik ve sosyokültürel düzeyin yüksekliği ile artan imkanlar, denetimsizlik boyutunda ve ölçsüz ebeveyn hoşgörüsü, madde kötüye kullanımı ve bağımlılığı riskini artırmaktadır.^[10] Çalışmamızın sonuçlarına göre, etkilemesi muhtemel faktörler olarak analize dahil edilen tüm faktörlerin alkol kullanımı üzerine etkili, anne-baba eğitim düzeyi, aile çocuk sayısı, evde fast-food tüketimi ve annenin alkol kullanımı dışındaki tüm faktörlerin ise uyuşturucu kullanımı üzerine etkili olduğu tespit edilmiş olup, genel anlamda literatürle paralellik göstermektedir. Batılı ülkelerde ve ülkemizde yapılan çalışmaların sonuçları karşılaştırıldığında; aile eğitim ve gelir düzeyinin riskli davranışlar üzerinde gösterdiği bu birbirine zıt ve farklı etki, batı kültürü ile kültürümüz ve genel yaşam koşulları arasındaki farklılıktan kaynaklanabileceğini düşündürmektedir.

Kopya çekmek; Yılmaz, Özçevikel, Aras ve arkadaşlarının çalışmalarında riskli davranışlar içerisinde en sık görülenlerdendir.^[2,10,23] Bizim çalışmamızda kopya çekmek diğer çalışmaların sonuçlarına göre biraz daha geride kalmıştır. Çalışmamızda riskli davranışlar görülme sıklığına göre; statü suçu ve okul kurallarına aykırı davranmak, öfkeyi kontrol edememek ve kavga etmek, statü suçu ve başkalarını kandırmak, hırsızlık, kopya çekmek, hafif hırsızlık, dikkat çekici tahripçilik, uyuşturucu-şiddet suçu, binalara zarar vermek şeklinde sıralanmıştır.

Karne not ortalaması ya da okul derslerindeki başarı durumu birçok çalışmada diğer riskli davranışlarla doğrudan ilişkili bulunmuştur.^[2,26] Bizim çalışmamızda da benzer şekilde, negatif korelasyon katsayısı en yüksek riskli davranış olan ÖKE-KE ile en güçlü ilişki olmak üzere tüm riskli davranışlarla anlamlı düzeyde ilişkili olduğu belirlenmiştir. Yine çalışmamızda, okunan sınıfın riskli davranışları çok etkilemediği halde artan yaşın riskli davranışları pozitif korelasyonla anlamlı düzeyde etkilediği tespit edilmiştir. Tutarsız gibi görünen bu durum, yaş artmasına rağmen okul başarısı düşük olup sene tekrarı yapan ergenlerdeki KDÖ puanlarının artması ve riskli davranışların DÇT hariç hepsi ile istatistiksel

olarak anlamlı ilişkisini göstermekle kendi içinde tutarlı ve anlamlı bir sonuç ortaya koymuştur.

Edmonson ve Bullock, ilkökul çocukları ve ergenler arasında karşılaştırma ile yaptıkları çalışmalarında, ergenlerin ilkökul çocuklarına nispeten daha öfkeli ve kontrolsüz davranışlar sergilediklerini göstermişlerdir. Değişen hormonal dengenin ve çevrenin etkisiyle ergenlerde özgüven, kendini ispatlama, kendi kararlarını alma, yaşam tarzını belirleme meyilleri nedeniyle kontrolsüz öfke deşarjları özellikle de aile içinde kendini göstermektedir.^[41,42]

Bir başka araştırma sonucuna göre, ergenlerin öfke düzeyleri arttıkça saldırganlık düzeyleri de artmaktadır. Anne-babası boşanmış, vefat etmiş veya ayrı olan ergenlerde öfkeli, kendine ve çevreye yönelik zarar verici davranışların arttığı gösterilmiştir.^[17,21] Yılğör çalışmasında, yetiştirme yurtlarında yaşayan ve okula giden ergenler ile aileleri yanında yaşayan ve okula gidenlerin ergenlik sorunlarını karşılaştırmış, sonuç olarak aileden uzak ergenlerin diğerlerine nispeten sorunları daha yoğun yaşadıklarını tespit etmiştir.^[43] Sayar'ın araştırmasında, depresyonun derinliği ile öfke arasında doğru orantılı ve anlamlı bir ilişki olduğu tesit edilmiştir.^[44] Bizim çalışmamız, bu araştırmalarla paralellik gösteren sonuçlar ortaya koymaktadır. İstatistiksel olarak anlamlı düzeyde olmasa da, boşanmış veya üvey ebeveyn durumunun ÖKE-KE riskli davranışının puanını arttırdığı, ayrıca KDÖ total puanı en yüksek grubun yine anne-babası üvey ya da boşanmış grup olduğu saptanmıştır.

Birden fazla riskli davranışı olan ergenin sağlığı daha yüksek risk altındadır.^[45] Bu nedenle erken alınacak tedbirler ve koruyucu sağlık hizmetleri konusunda gösterilecek tüm çabalar özellikle bu öğrenciler için oldukça önemlidir.

Sonuç

Çalışmamızda, özellikle sigara ve uyuşturucunun, hem diğer kural dışı davranışlara hem başarısızlığa zemin hazırlayan en önemli faktörler olduğu tespit edildi. Toplumunu her açıdan ilgilendiren ergenlerdeki riskli davranışların ve bu davranışları etkileyen faktörlerin tespiti, alınacak tedbirlere ve geliştirilecek eğitim metotlarına katkı sağlayabilir.

Kaynaklar

- Koç M. Gelişim Psikolojisi Açısından Ergenlik Dönemi ve Genel Özellikleri. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2004; 17: 231-56.
- Aras Ş, Günay T, Özcan S, Orçin E. İzmir ilinde lise öğrencilerinin riskli davranışları. *Anatolian Journal of Psychiatry* 2007; 8: 186-96.
- World Health Organisation, adolescent health. http://www.who.int/topics/adolescent_health/en/ adresinden 11/01/2017 tarihinde erişilmiştir
- TÜİK, İstatistiklerle Gençlik, 2014. <http://www.tuik.gov.tr/Pre-HaberBultenleri.do?id=18625> adresinden 11/01/2017 tarihinde erişilmiştir.
- Youth Employment: Youth Perspectives on the Pursuit of Decent Work in Changing Times, UN (2012). <http://www.un.org/esa/socdev/unyin/documents/wyr11/summaryreport.pdf> adresinden 11/01/2017 tarihinde erişilmiştir
- Radikal. TV bağımlısı olduk, (24.10.2004). <http://www.radikal.com.tr/turkiye/tv-bagimlisi-olduk-726512/> adresinden 11/01/2017 tarihinde erişilmiştir.
- Atıcı R. Student Attitudes In Class Factors Affecting. *The Journal of Academic Social Science Studies International Journal of Social Science*. 2014, 28: 413-27.
- Dağ İ, Öktem F, Yazıcı MK ve ark. Televizyon programlarındaki şiddet içeriğinin, müstehcenliğin ve mahremiyet ihlallerinin izleyicilerin ruh sağlığı üzerindeki olumsuz etkileri, 2005. http://www.ihsandag.gen.tr/index_dosyalar/RTUKRAPORUekleriyle.pdf adresinden 11/01/2017 tarihinde erişilmiştir.
- Peterson FL, Walker L, Wyatt TJ and et al. Evidence-based sexuality education. American Public Health Association Annual Conference San Francisco, 2003. <http://apha.confex.com/apha/responses/131am/397.doc> adresinden 11/01/2017 tarihinde erişilmiştir.
- Yılmaz T. Ergenlerde Risk Alma Davranışlarının İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı, İzmir, 2000.
- Eaton DK, Kann L, Kinchen S, and et all. Youth risk behavior surveillance United States, 2005. *MMWR Surveill Summ* 2006, 55: 1-108.
- Gölbacı Z. Adölesan dönem üreme sağlığı sorunları ve etkileyen faktörler. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi* 2005; 8: 100-8.
- Alikaşifoğlu M, Ercan O. Ergenlerde riskli davranışlar. *Türk Ped Arşivi Dergisi* 2009; 44: 1-6.
- Kesen NF, Deniz ME, Durmuşoğlu N. Ergenlerde saldırganlık ve öfke düzeyleri arasındaki ilişki: Yetiştirme yurtları üzerine bir araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2007; 17.
- Cairns R, Cairns B, Neckerman H, Ferguson L, Garipey J. Growth and aggression: 1. Childhood to early adolescence. *Development Psychology* 1989, 25: 320-30.
- Şahin ES, Owen FK. Psikolojik ihtiyaçları farklı lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi* 2009; 4: 64-74.
- Köknel Ö. Bireysel ve Toplumsal Şiddet. İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi, 1996; 1-272.
- Tambağ H. Aileleri ile birlikte ve yetiştirme yurtlarında yaşayan adölesanların öfke ifade etme biçimleri. Ankara, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, 2004; 1-47.
- Stein A. Saldırgan Çocuk. İstanbul, Papirüs Yayınları, 1997; 1-85.
- Kulaksızoğlu A. Ergenlik Psikolojisi. İstanbul, Remzi Kitabevi, 2000; 1-236.
- Balkaya F. Öfke: Temel Boyutları Nedenleri ve Sonuçları. *Türk Psikoloji Yazıları*. 2001; 4: 21-45.
- Kaner S. Suç davranışı ölçeği geliştirme çalışması. I. Ulusal Çocuk ve Suç: Nedenler ve Önleme Çalışmaları Sempozyumu, Ankara, 2001; 79-90.
- Özçevikel A. İzmir Bornova Meslek Eğitim Merkezinde Eğitim Gören Çıraklarda Risk Alma Davranışları ve Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi. İzmir Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Halk Sağlığı AD, 2003; 1-64.
- World Health Organization. Basic Documents. 41st ed. WHO, Geneva, 1997. http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/70555/1/WHO_HPDP_98.1_eng.pdf adresinden 11/01/2017 tarihinde erişilmiştir.
- Blum RW. Healthy youth development as a model for youth health promotion. *J Adolesc Health* 1998; 22: 368-75.
- Alikaşifoğlu M, Erginöz E, Ercan O, Uysal O, Albayrak DK, İltar O. Alcohol drinking behaviors among Turkish high school students. *Türk J Pediatr* 2004; 46: 44-53.
- Alikaşifoğlu M, Erginöz E, Ercan O, Uysal O, Kaymak DA, İltar O. Violent behaviour among Turkish high school students and correlates of physical fighting. *Eur J Public Health* 2004; 14: 173-7.
- He K, Kramer E, Houser RF, Chomitz VR, Hacker KA. Defining and understanding healthy lifestyles choices for adolescents. *J Adolesc Health* 2004; 35: 26-33.
- Comerci GD, Schwebel R. Substance abuse: an overview. *Adolesc Med* 2000; 11: 79-101.
- Pan American Health Organization. Tobacco Free Youth-Taking Action. http://www.opsoms.org/English/DD/PUB/SP579_03.pdf adresinden 11/01/2017 tarihinde erişilmiştir.
- Pan American Health Organization. Tobacco Free Youth-Young People: A Generation in Jeopardy. http://www.paho.org/English/DD/PUB/SP579_02.pdf adresinden 11/01/2017 tarihinde erişilmiştir.
- Alikaşifoğlu M, Erginöz E, Ercan O, Uysal Ö, Albayrak DK, İltar Ö. Cigarette smoking among Turkish high school students. *J Adolesc Health* 2002; 30: 7-8.
- Resnick MD, Bearman PS, Blum RW and, et al. Protecting adolescents from harm. *JAMA* 1997; 278: 823-32.
- Greydanus DE, Patel DR. Substance abuse in adolescents: a complex conundrum for the clinician. *Pediatr Clin N Am* 2003; 50: 1179-223.
- Farrell AD, White KS. Peer influences and drug use among urban adolescents: family structure and parent adolescent relationship as protective factors. *J Consult Clin Psychol* 1998; 66: 248-58.
- Fleming CB, Kim H, Harachi TW, Catalano RF. Family processes for children in early elementary school as predictors of smoking initiation. *J Adolesc Health* 2002; 30: 184-9.
- Nagy S. Using theory in curriculum development: The future selves curriculum. *Am J Health Stud* 2002; 18: 31-7.
- Tot S, Yazıcı K, Yazıcı A, Metin O, Bal N, Erdem P. Psychosocial

- correlates of substance use among adolescents in Mersin, Turkey. *Public Health* 2004; 118: 588-93.
39. Şaşmaz T, Buğdaycı R, Toros F, Kurt AÖ, Tezcan H, Öner S ve ark. Ergenlerde alkol içme prevalansı ve olası risk faktörleri: Okul tabanlı, kesitsel bir çalışma. *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni* 2006; 5: 94-104.
40. Ögel K, Çorapçıoğlu A, Sır A ve ark. Dokuz ilde ilk ve ortaöğretim öğrencilerinde tütün, alkol ve madde kullanım yaygınlığı. *Türk Psikiyatri Dergisi* 2004; 15: 112-8.
41. Edmonson H, Bullock L. Youth with aggressive and violent behaviors: pieces of a puzzle, *Preventing School Failure* 1998; 42(3): 135-41.
42. Bauman L, Riche R. The Ten Most Troublesome Teen-age Problems and How to Solve Them. Toronto, *Carol Publishing Group*, 1997; 1-53.
43. Yılgör T. Yetiştirme Yurdunda Yaşayan 13-17 Yaş Grubu Okuyan Gençler ile Aileleri Yanında Yaşayan ve Okuyan Aynı Yaş Grubu Gençlerin Ergenlik Problemlerinin İncelenmesi. İstanbul, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 1993; 1-67.
44. Sayar K, Güzelhan Y, Salmaz M ve ark. Anger attacks in depressed Turkish outpatients. *Annals of Clinical Psychiatry* 2000; 12(4): 213-8.
45. Lindberg LD, Boggess S, Porter L, Williams S. Teen risk-taking: a statistical portrait Urban Institute, 2000. <http://www.urban.org/sites/default/files/alfresco/publication-pdfs/310260-Teen-Risk-Taking-A-Statistical-Portrait.PDF> adresinden 11/01/2017 tarihinde erişilmiştir.

Geliş tarihi: 18.06.2016

Kabul tarihi: 12.01.2017

Çevrimiçi yayın tarihi: 15.03.2017

Çıkar çatışması:

Herhangi bir çıkar çatışması yoktur.

İletişim adresi:

Dr. Umut Yücel Çavuş

e-posta: rntmsec@gmail.com